

Πολεοδομικός προγραμματισμός από τα άμεσα στα θεωρητικά αντικείμενα*

Nikos Komninos

Το κείμενο που ακολουθεί αποβλέπει σε μία διερεύνηση του περιεχομένου του πολεοδομικού προγραμματισμού. Αν και θα αναφερθούμε στις σχέσεις του προγραμματισμού με την κοινωνική διάρθρωση και δυναμική, σαν κύριο αντικείμενο ανάλυσης ορίζεται αυτή η ίδια η πρακτική του πολεοδομικού προγραμματισμού.

Ένα μεγάλο μέρος της σχετικής με τον προγραμματισμό βιβλιογραφίας αναφέρεται στις συνθήκες μέσα στις οποίες αυτός γεννιέται, στην σκοπιμότητά του και στον ρόλο του μέσα στην ταξική δυναμική, στη σχέση του με την συνολική κρατική παρέμβαση και την οργάνωση του πολιτικού συστήματος. Οι προσεγγίσεις αυτές συγκροτούν τις θεωρίες για τον προγραμματισμό. Δηλαδή εκλογικεύουν το ιστορικό και κοινωνικό μέρος της δράσης του. Παράλληλα μαζί με τις εφαρμοσμένες πολεοδομικές μελέτες διαμορφώνουν τον κύριο όγκο της βιβλιογραφίας που αναφέρεται στην πολεοδομία.

Αντίθετα η οπτική που είναι κυριαρχη στην παρούσα ανάλυση θα μπορούσε να ονομαστεί μεθοδολογίκη, που χωρίς να αγνοεί το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται ο προγραμματισμός, ενδιαφέρεται κύρια για τον τρόπο που μεθοδεύει τη δράση του και για τα βασικά στοιχεία της εσωτερικής οργάνωσης. Κύριος στόχος της ανάλυσης είναι η συμβολή στις λεγόμενες θεωρίες του προγραμματισμού που μαζί με τις θεωρίες της ανάλυσης και επεξεργασίας δεδομένων, της χωροθέτησης και της αξιολόγησης των εναλλακτικών λύσεων καθοδηγούν την άσκηση και την διατύπωση των πολεοδομικών προγραμμάτων.

*Το κείμενο που ακολουθεί παρουσιάστηκε στο σεμινάριο «Ζητήματα χωρικής αναλυσης και προγραμματισμού» που οργάνωσε η έδρα Β' Πολεοδομίας της Πολυτεχνικής Σχολής του ΑΠΘ από 4-14 Μαΐου 1982

1. Τα άμεσα και θεωρητικά αντικείμενα του προγραμματισμού

Ο πολεοδομικός προγραμματισμός που σήμερα γνωρίζουμε δεν είχε πάντοτε το ίδιο περιεχόμενο. Από τις πρώτες απόπειρες οργανωμένης επέμβασης του πολιτικού συστήματος και των θεομών στις οικιστικές συγκεντρώσεις μέχρι σήμερα, μεταβλήθηκε τόσο το πεδίο δράσης-επέμβασης του προγραμματισμού όσο και η φιλοσοφία και τα μέσα παρέμβασής του. Η Β Χαστάογλου στην μελέτη της «Κριτική Ανάλυση των Κοινωνικών Θεωριών για τον Αστικό Χώρο», διακρίνει τα ακόλουθα στάδια στην εξέλιξή του:

- α. πρώτα σχέδια πόλεων : διευθέτηση φυσικού περιβάλλοντος
- β. προγράμματα κατοικίας, : ανάπτυξη κοινωνικής πρόνοιας υγείας, εκπαίδευσης κλπ. και ευημερίας
- γ. προγράμματα ανάπτυξης πόλης, περιφέρειας κλπ. : τεχνικός ορθολογισμός και οικονομική αποδοτικότητα (συνολική διαχείριση).

Παρόλο που σε κάθε φάση διαμορφώνεται ένα ξεχωριστό αντικείμενο για την πολεοδομική δράση, δεν μπορούμε να μην σημειώσουμε την διαρκή διεύρυνση του πεδίου της προγραμματισμένης επέμβασης και την σταδιακή ένταξη των χωρικών μεταβλητών στις κοινωνικο-οικονομικές σχέσεις μέσα από τις οποίες προσδιορίζονται τα χαρακτηριστικά του χώρου. Σήμερα είναι απόλυτα κατανοητό ότι δεν είναι δυνατός ο προγραμματισμός του αστικού περιβάλλοντος χωρίς παράλληλο έλεγχο των δραστηριοτήτων, του πληθυσμού, της απασχόλησης, των διαδικασιών παραγωγής, των ανταλλαγών, της ιδιοκτησίας της γης και της γαιοπροσάδου.

Ακόμη είναι γνωστό ότι η διαφοροποίηση των άμεσων αντικειμένων της πολεοδομίας δεν οφείλεται μόνο στην αλλαγή των αντιλήψεων και θεωριών που συνοδεύουν τον προγραμματισμό αλλά στην μεταβολή του κοινωνικού ρόλου των θεσμών κατου Κράτους ιδιαίτερα, στις νέες αναγκαιότητες που εμφανίζονται στον αστικό χώρο, αποτέλεσμα της εξέλιξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και της διαίρεσης της εργασίας.

Μπορούμε πολύ βάσιμα να υποστηρίξουμε ότι κάθε αλλαγή των άμεσων αντικειμένων της πολεοδομίας συνυφαίνεται με μεταβολές στις σχέσεις παραγωγής του κτισμένου χώρου, ενώ παράλληλα προϋποθέτει και συνοδεύει τις μεταβολές του συνόλου των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής. Πισω από κάθε

τύπο άμεσων αντικειμένων της πολεοδομικής επέμβασης υπάρχει μία δοσμένη δυνατότητα διαχείρισης σχέσεων παραγωγής, κατανάλωσης και ανταλλαγής. Ακόμη συγκεκριμένα ταξικές συγκροτήσεις συνδυάζονται με το είδος και το μέγεθος της πραγματοποιούμενης διαχείρισης από το πολιτικό σύστημα.

Η παραπάνω οπτική της αντιστοιχίας ανάμεσα στα άμεσα αντικείμενα πολεοδομικού προγραμματισμού και στο πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής που επιτρέπει και καθοδηγεί την προγραμματισμένη δράση, διευκολύνει την απομάκρυνση από τις κυριαρχεῖς απόψεις του βολονταρισμού, των αποφάσεων και της ελεύθερης δράσης, με τις οποίες οι προγραμματικές διαδικασίες συνήθως συνδέονται, και την εισαγωγή της έννοιας της αναγκαιότητας. Παραφράζοντας τον Μαρξ μπορούμε να πούμε ότι «στην κοινωνική παραγωγή της ζωής τους οι άνθρωποι έρχονται σε σχέσεις καθορισμένες και αναπτυσσουν προσχεδιασμένες δράσεις αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, δράσεις που εντάσσονται σε σχέσεις παραγωγικές που συντηγούν σε μία ορισμένη βαθμίδα όπου έχει φθάσει η ανάπτυξη των υλικών παραγωγικών τους δυνάμεων»².

Η εισαγωγή της έννοιας της αναγκαιότητας στην προβληματική του πολεοδομικού προγραμματισμού προϋποθέτει την σύνδεση των άμεσων αντικειμένων της πολεοδομικής επέμβασης και το είδος της εκάστοτε πραγματοποιούμενης παρέμβασης, με τις εκάστοτε δοσμένες δυνατότητες διαχείρισης που επιβάλλονται από τη φύση των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής και την κατάσταση των κοινωνικών δυνάμεων. Αυτή η σύνδεση σφρίλει να έχει αντικειμενικό χαρακτήρα και να μην προσδιορίζεται από τις ιδεολογίες και αντιλήψεις των φορέων που συμμετέχουν στην πολεοδομική δράση. Έτσι ίσως μπορεί να γίνει κατανοητό ότι ο πολεοδομικός προγραμματισμός δεν είναι μία διαδικασία λήψης αποφάσεων αλλά αντίθετα ένα συγκεκριμένο είδος κοινωνικής δράσης που κατορθώνει να ανταποκρίθει σε κάποια συγκεκριμένα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα.

Αυτή είναι και η φιλοδοξία της προκειμενης ανάλυσης, να ξεφύγει από τις θετικιστικές και τυποκρατικές ερμηνείες της πολεοδομικής δράσης³ που δομούνται γύρω από τη θεωρία των αποφάσεων, και να αντιπροτείνει μία ντετερμινιστική ερμηνεία.

Για να συνδέσουμε τα φαινομενικά-εμπειρικά προσδιοριζόμενα αποτελέσματα της πολεοδομίας με κάποιες κοινωνικά (και ταξικά) αναγκαίες παρεμβάσεις των θεσμών και του Κράτους, θα αναπτύξουμε την έννοια των θεωρητικών αντικειμένων της πολεοδομικής πρακτικής. Πρόκειται για το σύνολο των βασικών

εννοιών, των σχέσεων και των διαδικασιών που διαρθρώνουν το προγραμματισμό. Τα θεωρητικά αντικείμενα διαμορφώνουν την εσωτερική οργάνωση της πολεοδομικής πρακτικής και σ' αυτούς στηρίζεται το σύνολο των μεθοδεύσεων και των χειρισμών που εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα και το πεδίο δράσης του προγραμματισμού. Θα μπορούσαμε να τα αποκαλέσουμε κα βασικές μεταβλητές του συστήματος του προγραμματισμού.

Το σύνολο των «τιμών» που παίρνουν οι βασικές μεταβλητές του προγραμματισμού καθορίζεται εξωγενώς από το πλαίσιο των παραγωγικών σχέσεων και δυνάμεων και την ταξική διάρθρωση του κοινωνικού σχηματισμού. Παράλληλα κάθε σύνολο τιμών προσδιορίζει και το είδος της πολεοδομικής παρέμβασης που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί.

Επανερχόμενοι στο θέμα των σταδίων εξέλιξης του χωρικού προγραμματισμού που αναφέραμε, μπορούμε να πούμε ότι διαφορετικά θεωρητικά αντικείμενα αντιστοιχούν σε κάθε στάδιο. Ετσι οι αλλαγές στις πολεοδομικές επεμβάσεις, από τις πρώτες σχέδια των πόλεων μέχρι τα συνολικά προγράμματα ανάπτυξης και διαχείρισης των αστικών συγκεντρώσεων. Δεν πρόρχονται μέσα από το ίδιο σύστημα προγραμματισμού που απλά παράγει δράσεις διαφορετικού τύπου, αλλά αντίθετα συνυφαίνεται με ριζικές και καθολικές μεταβολές του. Αυτό που κάθε φορά ονομάζουμε πολεοδομικός προγραμματισμός δεν είναι μία τεχνική αλλά ένας μεταβαλλόμενος τύπος κοινωνικής δράσης.

Σε μία πρώτη προσέγγιση σαν κύρια θεωρητικά αντικείμενα του πολεοδομικού προγραμματισμού ή αλλιώς σαν κύριες μεταβλητές του θα θεωρήσουμε:

- a. την έννοια του αστικού χώρου και των μηχανισμών ανάπτυξης του
- β. τους στόχους και τα αντικείμενα της πολεοδομικής παρέμβασης
- γ. τα μέσα της πολεοδομικής επέμβασης
- δ. την διαδικασία και τα επιπεδα του χωρικού προγραμματισμού

Ο καθορισμός των παραπάνω μεταβλητών προσδιορίζει το μεγαλύτερο μέρος των πολεοδομικών προγραμμάτων. Ενώ ο συνολικός προσδιορισμός τους επέρχεται σε συνδυασμό με την ταξική θέση του φορέα του εκάστοτε προγράμματος. Τα άμεσα αντικείμενα και το είδος της εκάστοτε πραγματοποιούμενης πολεοδομικής δράσης μπορούν να κατανοηθούν έτσι σεν εξαρτημένες μεταβλητές.

Αυτή η άποψη για τον πολεοδομικό προγραμματισμό δεν εξιστεί το ερώτημα των επιλογών και αποφάσεων. Αν και

τον
την
ιτό
του
τολ
κο
;.j.
σές
πό
την
γλο
εής

του
ήμε
ίθε
ι το
ετο
του
δεν
του
ετο
του
δεν
εής

δνο
ιες
εής
εής

ιου
το
; ο
την
εσσ
ης
ιαν
ιεν
και

απέχει πολύ από τον ορισμό των Davidoff και Reiner⁵ (ο προγραμματισμός σαν μία διαδικασία επαρκούς καθορισμού μελλοντικής δράσης μέσω διαδοχικών επιλογών) μεταθέτει το επίπεδο των αποφάσεων από τη σφαίρα των προγραμματιστών στην κοινωνική ομάδα που διαμορφώνει το περιεχόμενο των θεωρητικών αντικειμένων. Εφόσον τα εκάστοτε θεωρητικά αντικείμενα του προγραμματισμού είναι επαρκώς προσδιορισμένα και ο φορέας του προγράμματος δοσμένος η πολεοδομική εργασία περιορίζεται στην «πέννα» που γράφει το πρόγραμμα, δηλαδή σε εφαρμογή τεχνικών και μεθόδων που ποσοτικοποιούν και συγκεκριμενοποιούν την πολεοδομική επέμβαση.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στα θεωρητικά αντικείμενα αναλυτικά και θα επιχειρήσουμε να περιγράψουμε το είδος των καθορισμών που το κάθε ένα ξεχωριστά επιβάλλει στην τρέχουσα πολεοδομική πρακτική.

2. Θεωρητικά αντικείμενα και επικαθορισμοί

2.1. Η έννοια του αστικού χώρου και των μηχανισμών ανάπτυξής του

Αναμφίβολα σε κάθε ορισμό του αστικού χώρου αντιστοιχεί και ένας διαφορετικός τρόπος κατανόησής του. Αν και φαίνεται να υπάρχει συμφωνία στο ότι αποτελεί μία χωρική συγκέντρωση ορισμένων στοιχείων, εν τούτοις οι απόψεις για τη δομή και τις διακυμάνσεις τους δεν μπορούν να ομογενοποιηθούν. Η διαφοροποίηση των απόψεων για τον αστικό χώρο και την πόλη δεν αφορά μόνο τα περιεχόμενά του σε διαφορετικές στιγμές της ιστορικής εξέλιξης, αλλά επεκτείνεται και στο περιεχόμενο του όρου σε δοσμένες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες. Στο ζήτημα δε της δομής και των νόμων που διέπουν την εξέλιξη του αστικού χώρου, η διαφοροποίηση των απόψεων μετατρέπεται σε πολεμική. Οι απόψεις για την πόλη, τη συγκρότησή της και τους μετασχηματισμούς της στην Κλασική Οικολογική Σχολή, στη Σχολή της Θεώρησης των Κοινωνικών Περιοχών, στη Στρουκτουραλιστική Σχολή και στην Μαρξιστική φαίνονται ασυμβίβαστες.

Η σημασία τώρα για τον πολεοδομικό προγραμματισμό των διαφορετικών αντιλήψεων του αστικού χώρου, έγγειται στους περιορισμούς και στις κατευθύνσεις που αυτές επιβάλλουν στον χωρικό προγραμματισμό. Έτσι η αποδοχή ορισμένων και η απόρριψη άλλων δεν συνδυάζονται με μία οπτική αξιολόγηση της αλήθειας που περιέχουν, αλλά αντίθετα σχετίζεται με τις προγραμματικές διαδικασίες και το αποτέλεσμα που προκύπτει. Ο τρόπος κατανόησης του αστικού χώρου, της δομής του, των στρατηγικών παραμέτρων που κατευθύνουν τη μεταβολή του,

έπηρεάζει αποφασιστικά το πολεοδομικό πρόγραμμα επέμβασης. Άλλα ας δούμε το ζήτημα αυτό αναλυτικά.

Ο προσανατολισμός του πολεοδομικού προγράμματος συναρτήσει των θεωρητικών σχηματοποιήσεων του αστικού χώρου πραγματοποιείται σε δύο διαφορετικά επίπεδα: σ' αυτό της αναγνωρισης προβλημάτων λειτουργικότητας και ποιότητας περιβάλλοντος και σ' αυτό της εκτίμησης της αναμενόμενης μεταβολής του θεωρούμενου χώρου και στον χειρισμό των επιδιωκόμενων στόχων.

Είναι γνωστό από την τρέχουσα πολεοδομική πρακτική ότι αφετηρία κάθε πολεοδομικής επέμβασης αποτελεί μία δοσμένη κατάσταση του αστικού χώρου η οποία αναγνωρίζεται και περιγράφεται εμπειρικά και αξιολογικά. Από μόνη της η εμπειρική περιγραφή δεν μπορεί να στηρίξει μια πρόταση επέμβασης. Είναι απαραίτητο να συσχετιστεί με ορισμένες προσδοκίες ώστε με τον μετασχηματισμό των διαπιστώσεων που δομούνται από το εμπειρικό υλικό σε αξιολογικές κρίσεις να καθοριστούν οι κατευθυντήριοι άξονες της επέμβασης. Αυτή η ίδια επομένως η δυνατότητα αναγνώρισης και κατανόησης ορισμένων αστικών προβλημάτων (π.χ. κόστη λειτουργίας, παραγωγικότητα) συνδέεται με τις γενικότερες αντιλήψεις για τη δομή και τη λειτουργία του αστικού χώρου. Επιπλέον η διατύπωση νέων υποθέσεων για το περιεχόμενο της αστικής συγκέντρωσης (π.χ. η υπόθεση του παραγωγικού συστήματος) μπορούν να στοιχειοθετήσουν εναύσματα για να τεθούν νέα προβλήματα.

Στο ζήτημα της εκτίμησης της μελλοντικής μεταβολής του αστικού χώρου, που μαζί με την περιγραφή της δοσμένης κατάστασης συγκροτούν το κύριο πλαίσιο ένταξης των πολεοδομικών προτάσεων, η σημασία του τρόπου κατανόησης των μηχανισμών ανάπτυξης της πόλης είναι ακόμη περισσότερο καθοριστική.

Κατά γενικό κανόνα κάθε ιδεολογικο-θεωρητικός σχηματισμός⁶ διατυπώνει ένα ιδιαίτερο μηχανισμό αστικής ανάπτυξης. Ακόμη και μέσα στα πλαίσια της κλασικής οικονομικής σχολής η εκλογικέυση της ανάπτυξης των αστικών κέντρων από τη θεωρία της κεντρικής θέσης του Christaller (σύμφωνα με την εξειδίκευση στην παροχή αστικών υπηρεσιών σε μία ενδοχώρα) διαφέρει από τον μηχανισμό ανάπτυξης που περιγράφεται από τη θεωρία της αστικής οικονομικής βάσης (εξωγενής ζήτηση)⁷. Καθώς όμως κάθε θεωρία εξηγεί την αστική ανάπτυξη πάνω σε διαφορετικούς όρους και σχέσεις, διαφορετική θάναι και η εικόνα της προβλεπόμενης εξέλιξης που συνεπάγεται, και διαφορετική πολιτική προγραμματισμού θα προσδιοριστεί.

Το ίδιο ισχύει και για τα υποδείγματα που επιχειρούν να

περιγράψουν το αστικό σύστημα χρησιμοποιώντας μαθηματικές εξισώσεις. Αυτά παρέχουν μία απλοποιημένη και αφηρημένη εικόνα ορισμένων όψεων του αστικού συστήματος και διαπραγματεύονται την χωροθέτηση και την αλληλοεπίδραση των δραστηριοτήτων χρήσης για στο πλαίσιο πόλεων ή ευρύτερων περιφερειών. Τα αστικά υποδείγματα, που αποτελούν μία πρακτική εφαρμογή της αστικής ανάλυσης, αναζητούν πρώτα να κατανοήσουν και να περιγράψουν τη δομή και συμπεριφορά του αστικού συστήματος και στη συνέχεια να προβλέψουν το αποτέλεσμα μελλοντικών αποφάσεων επέμβασης. Συνδυάζουν δηλαδή θέματα ανάλυσης, πρόβλεψης και πολιτικής του προγραμματισμού⁶. Το σύνολο των αστικών υποδειγμάτων υπακούει στην αρχή του «κλεισίματος του πεδίου» δηλαδή στην επιλογή ορισμένων παραμέτρων που θεωρούνται οι σημαντικότεροι για το εκάστοτε πρόβλημα. Αυτή η επιλογή, που επιβάλλεται από μία επιχειρησιακή σκοπιμότητα, στηρίζεται σε μία ή περισσότερες θεωρητικές υποθέσεις για την διάρθρωση και αλληλοεξάρτηση των χρήσεων της για τις παραγωγικές, ανταλλακτικές και καταναλωτικές δραστηριότητες. Σε τελική ανάλυση στηρίζεται σ' ένα συγκεκριμένο τρόπο κατανόησης του αστικού χώρου.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η έννοια που εκάστοτε διαμορφώνεται για την αστική συγκρότηση και κατ' επέκταση η μορφή της αστικής ανάλυσης που επιλέγεται, για να επιπροσδιορίζει τόσο την αναγνώριση και την κατανόηση των αστικών προβλημάτων, όσο και τη διαμόρφωση των θεωρητικών εργαλείων του προγραμματισμού. Αυτός ο καθορισμός της συστηματικής προγραμματικής προσπάθειας που επιβάλλεται, αναδεικνύει την έννοια του αστικού χώρου σε θεωρητικό αντικείμενο, σε κύρια δηλαδή μεταβλητή του προγραμματισμού..

2.2. Στόχοι και αντικείμενα της πολεοδομικής παρέμβασης

Οι στόχοι και τα αντικείμενα της πολεοδομικής παρέμβασης αποτελούν την πιο άμεση σύνδεση του προγραμματισμού με το ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο του. Ήδη έχουμε αναφερθεί στην μεταβολή των προγραμματικών στόχων στις διάφορες φάσεις της εξέλιξης του. Άλλα και σε μία συγχρονική ανάλυση του πολεοδομικού προγραμματισμού μπορούμε να διαπιστώσουμε μία ομαδοποίηση των στόχων και αντικειμένων σε μερικές βασικές κατηγορίες: σε στόχους και αντικείμενα που αφορούν τον τομέα παραγωγής, της κατανάλωσης, των γενικών συνθηκών παραγωγής, της γαιοπροσόδου κλπ. Κατ' επέκταση αυτής της κατηγοριοποίησης των στόχων είναι δυνατή η διάκριση του

πολεοδομικού - προγραμματισμού σε προγραμματισμό στην παραγωγή, σε προγραμματισμό στην αφαίρα της κατανάλωσης, σε προγραμματισμό των γενικών συνθηκών παραγωγής, σε προγραμματισμό στον τομέα της γαιοπροσόδου.

Ο παραπάνω διαχωρισμός δεν έχει τυποκρατικό χαρακτήρα. Αντίθετα γίνεται εξαιρετικά ουσιαστικός μόλις κατανοήσουμε την μεταβολή της δομής του προγραμματισμού σε κάθε ένα από τους τομείς που αναφέρθηκαν. Δεν είναι το ίδιο σύστημα προγραμματισμού που επεμβαίνει στην παραγωγή, στην κατανάλωση ή στις γενικές συνθήκες. Μ' άλλα λόγια δεν υπάρχει ένας προγραμματισμός μέσα στο χώρο που ονομάζουμε πολεοδομία, αλλά ένα σύνολο διαφορετικού τύπου πρακτικών που δεν ενοποιούνται παρά στο επίπεδο του Κράτους ή των θεσμών διαχείρισης.

Κάθε ένα από τα είδη προγραμματισμού που αναφέραμε χαρακτηρίζεται από μία προβληματική και ένα εννοιολογικό σώμα που είναι ιδιαίτερο, από ορισμένους φορείς συμμετοχής που διαφέρουν, από μέσα επέμβασης που του ανήκουν.

Ένας προγραμματισμός παραγωγικού συστήματος σε αστική κλίμακα, δεν μπορεί παρά να στηρίζεται στις ενδοκλαδικές ή ενδοτομεακές ροές και σχέσεις και στην προσαρμογή του αστικού χώρου σ' αυτές. Η προβληματική του δεν μπορεί παρά να είναι προέκταση της προβληματικής του οικονομικού προγραμματισμού (παραγωγικότητα επενδύσεων, επένδυση και αποσχόληση, τεχνολογικοί συντελεστές - σχέδια παραγωγής), εμπλουτισμένη από χωρικές παραμέτρους και προσαρμοσμένη στην αστική κλίμακα (το νομισματικό π.χ. δεν εντάσσεται).

Στον προγραμματισμό στην αφαίρα της κατανάλωσης, που είναι και η πιο συνηθισμένη μορφή πολεοδομίας, το κεντρικό ζήτημα είναι η ικανοποίηση των αναγκών του πληθυσμού σε κατοικία, κοινωνικό εξοπλισμό, ελεύθερους χώρους, πράσινο κλπ. Σ' αυτή την περίπτωση μπορεί όλο το οικοδόμημα του προγραμματισμού να αναπτυχθεί σε σχέση με την έννοια του πληθυσμού και να περιστραφεί γύρω από θέματα σχετικά με δεικτες βιοτικού επιπέδου, μεγέθη και εξέλιξη του πληθυσμού, κοινωνική διάρθωση, συμμετοχή κατοίκων. Μια τέτοια όμως κατεύθυνση του προγραμματισμού είναι κατά μέρος μόνο συμβιβαστή με ένα προγραμματισμό στο επίπεδο των γενικών συνθηκών της παραγωγής, όπου συνήθως επιχειρείται η ανάπτυξη των μεταφορών, της υποδομής και των δικτύων ή με

ένα προγραμματισμό που αποβλέπει στον έλεγχο της γης και της γαιοπροόδου.

Εάν μ' αυτή την οπτική που συνοπτικά εκθέομε, εξετάσαμε τις λεγόμενες περιοχές του αστικού προγραμματισμού, όπως αυτές ορίζονται από τον J. Friedman⁹, θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι δεν πρόκειται για τομείς μέσα στον πολεοδομικό προγραμματισμό αλλά για διαφορετικές πρακτικές, διαφορετικές ολότητες πραγμάτων, με μόνο κοινό στοιχείο το γεγονός ότι εκπορεύονται ή εντάσσονται στον ίδιο θεσμό διαχείρισης.

Η αδυναμία μέσα από ένα σύστημα πολεοδομικού προγραμματισμού που στοχεύει στη σφαίρα της κατανάλωσης ή των γενικών συνθηκών παραγωγής να πραγματοποιηθεί μία διαχείριση των παραγωγικών διαδικασιών εικονογραφείται από τις τελευταίες περιπέτειες του ελληνικού πολεοδομικού προγραμματισμού. Στην Ελλάδα μετά το 1923 διαμορφώνεται ένας πολεοδομικός προγραμματισμός που στρέφεται στην περιοχή της κατανάλωσης, μέσα από τα προγράμματα κατοικίας, αλλά κυρίως επεμβαίνει στις λεγόμενες γενικές συνθήκες παραγωγής, μέσω της πραγματοποίησης έργων υποδομής, εφαρμογής ρυμοτομικών για την εξασφάλιση αξόνων κυκλοφορίας και διαμόρφωσης βιομηχανικών περιοχών για παροχή καινής υποδομής σε μεσαίου μεγέθους βιομηχανικές επιχειρήσεις. Ολόκληρο το θεσμικό, διοικητικό και χρηματοδοτικό σύστημα του ελληνικού πολεοδομικού προγραμματικού συστήματος κατευθύνεται στην παραγωγή των ρυθμίσεων στους τομείς που αναφέραμε και όσες φορές επιχειρήθηκε μέσα από το ίδιο σύστημα να γίνουν ρυθμίσεις που σχετίζονται με τη σφαίρα της παραγωγής άμεσα, αυτές ξεπεράστηκαν από την πραγματικότητα. Το διοικητικό, θεσμικό και χρηματοδοτικό σύστημα¹⁰ του ελληνικού πολεοδομικού προγραμματισμού, αλλά και η μορφή διατύπωσης των πολεοδομικών προγραμμάτων, αδυνατούν να εξασφαλίσουν ακόμη και την εφαρμογή των ρυθμιστικών σχεδίων, που ελάχιστα επεκτείνονται πέρα από τους τομείς της κατανάλωσης και των γενικών συνθηκών παραγωγής. Την εφαρμογή των τελευταίων θα πρέπει να την συνδυάσουμε με την παρουσία ενός νέου συστήματος προγραμματισμού.

Καθώς η πράξη προς την οποία προσανατολίζεται ένα σύστημα πολεοδομικού προγραμματισμού διαμορφώνει ανάλογα τους θεσμούς, τους μηχανισμούς και την «σκέψη» του, οι στόχοι και τα αντικείμενα της πολεοδομικής παρέμβασης μετατρέπονται σε θεωρητικά αντικείμενα της τελευταίας. Οι στόχοι δεν

έχουν τελεολογικό χαρακτήρα μόνο για το εκάστοτε πρόγραμμα, αλλά και γι' αυτό το ίδιο σύστημα διαχείρισης που τους διατυπώνει κάτω από προσδιορισμένη ταξικά και ιστορικά πίεση.

2.3. Τα μέσα της πολεοδομικής επέμβασης

Είναι διαδεδομένη η αντίληψη ότι σε εκτέλεση των πολεοδομικών προγραμμάτων και για την εφαρμογή τους αναπτύσσονται τα μέσα της πολεοδομικής παρέμβασης. Ότι στη φάση επεξεργασίας και διατύπωσης του πολεοδομικού προγράμματος ορίζονται και οι τρόποι και τα μέσα εφαρμογής του.

Η δική μας άποψη βρίσκεται στον αντίοδα της παραπάνω διατύπωσης. Δηλαδή, ότι πρώτα καθορίζονται τα μέσα της πολεοδομικής δράσης μέσα από κοινωνικά προσδιορισμένες διαδικασίες, και σ' αυτά προσαρμόζονται τα επιμέρους προγράμματα.

Στο βαθμό που η πολεοδομική πρακτική είναι συνδεδεμένη με την Κρατική παρέμβαση, οι δυνατότητες της επηρεασμού της αστικής ανάπτυξης προσδιορίζονται από τον εκάστοτε διαχειριστικό ρόλο του Κράτους στην οικονομία. Εάν οι δυνατότητες διαχείρισης και οι θεσμοί εφαρμογής δεν προϋποστανται των πολεοδομικών προγραμμάτων τότε πρακτικά είναι αδύνατη η εφαρμογή τους. Είναι πολύ γνωστή η ιστορία του πλήθους των ρυθμιστικών μελετών που εκπονήθηκαν μετά το 1960 στην Ελλάδα και που παρέμειναν νεκρό γράμμα γιατί απουσίαζε το σύνολο του μηχανισμού που ήταν αναγκαίο για την εφαρμογή τους.

Η εξέλιξη των μέσων της πολεοδομικής επέμβασης ταυτίζεται με την αντικειμενική εξέλιξη του Κράτους στις καπιταλιστικές κοινωνίες. Στην περίοδο του ελεύθερου ανταγωνισμού και στις πρώτες φάσεις του μονοπωλιακού καπιταλισμού η πολεοδομική δράση εξασφαλίζεται από τον συνδυασμό διοικητικού συστήματος, πολιτικού συστήματος και νομοθετικού πλαισίου. Κύριος χαρακτήρας της είναι αυτός της διαιτησίας ανάμεσα στα διακεκριμένα συμφέροντα που συνδυάζουν τον ανταγωνισμό τους με την αστική ανάπτυξη. Αυτή η μορφή επέμβασης του Κράτους στην αστικοποίηση είναι μέρος της γενικότερης προσπάθειας να εξασφαλιστεί ενότητα των κυριαρχών τάξεων και ομάδων και αντιστοιχεί στο φιλελεύθερο Κράτος του οποίου οι παρεμβατικοί μηχανισμοί στην οικονομία, αν και υπάρχουν, είναι εξαιρετικά περιορισμένοι¹¹. Ο βασικός μηχανισμός που εκφράζει την Κρατική παρέμβαση στην

αστικοποίηση στην περίοδο αυτή, είναι αυτός της διοίκησης, που έχει τη δυνατότητα να ερμηνεύει, να αδρανοποιεί ή να ενεργοποιεί το νομοθετικό πλαίσιο. Αυτήν την κυριαρχία του διοικητικού συστήματος πάνω στο νομικό πλαίσιο που διέπει την αστική ανάπτυξη, την είδαμε πλήρως να εμφανίζεται στην περίπτωση του Ν.Δ. 17.7.1923 «περί σχεδίων πόλεων, κωμών και οικισμών του Κράτους και οικοδομής αυτών». Ένα μέρος μόνο των διατάξεων του νόμου αυτού ενεργοποιήθηκε διοικητικά (π.χ. παρόλο που προβλέπεται δυνητικός έλεγχος των χρήσεων γης και κτισμάτων στα άρθρα 11 και 12, αυτός δεν πραγματοποιήθηκε).

Σε μια επόμενη φάση εξέλιξης του καπιταλιστικού Κράτους, εκτός από τη διοικητική, νομική και πολιτική παρέμβασή του στην αστικοποίηση εντείνονται οι οικονομικοί παρεμβατικοί μηχανισμοί. Εκφραση των μηχανισμών αυτών στην Ελλάδα είναι το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, που συμπληρώνεται σήμερα από πόρους του Περιφερειακού Ταμείου της ΕΟΚ, τα Προγράμματα Ένεργού Πολεοδομίας, πίου πραγματοποιούνται από κρατικούς ή ημικρατικούς φορείς (ΔΕΠΟΣ, ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ, ΑΟΕΚ, κλπ.), καθώς και οι μικτές εταιρίες ιδιωτικών και κρατικών κεφαλαίων.

Αυτή η νέα μορφή παρέμβασης που αναπτύσσεται προϋποθέτει τον μετασχηματισμό του φιλελεύθερου κράτους σε Κράτος παρεμβατισμού, του οποίου η δράση ξεπερνά το επίπεδο της διαιτησίας και της διευρυμένης αναπαραγγής του κεφάλαιου συνολικά και συνδυαζόμενη με συμφέροντα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, γίνεται φορέας τους.

Καθώς τα μέσα και οι θεσμοί της πολεοδομικής παρέμβασης καθορίζονται κοινωνικά και ιστορικά, γίνεται σαφές ότι η πολεοδομική πρακτική υποχρεώνεται να συμβιβαστεί με τους τρόπους δράσης που αυτά ορίζουν. Ήδη στην τρέχουσα πολεοδομική νομοθεσία πραγματοποιείται μία πλήρης συστήματικοποίηση των παρεμβατικών μηχανισμών και κατάταξή τους σε τύπους: δηλαδή σε επεμβάσεις με μηχανισμούς Κανονιστικών Όρων Δόμησης, Ένεργού Πολεοδομίας, Αστικού Αναδασμού. Οι δυνατότητες επομένων πολεοδομικής δράσης προϋφιστανται κοινωνικά αυτής της ίδιας και προσδιορίζουν μέρος της μορφής και των χαρακτηριστικών της.

2.4. Η διαδικασία και τα επίπεδα του προγραμματισμού

Στη διαδικασία διατύπωσης και εφαρμογής πολεοδομικών προγραμμάτων ο θεσμός του προγραμματισμού συσχετίζεται με

άλλες μορφές κοινωνικής δράσης και εισάγεται στο πεδίο της συνολικής κοινωνικής δυναμικής. Ο τρόπος όμως που διαμορφώνεται και υλοποιείται ένα σύστημα προγραμματισμού δεν περιέχεται μέσα σ' αυτό το ίδιο, ούτε και είναι άμεση απόρροια των μέσων και στόχων του δοσμένου προγραμματικού συστήματος. Πολύ γενικά, η πορεία αυτή καθορίζεται από τη συνολική κατάσταση του κοινωνικού σχηματισμού και από τις αντιθέσεις, που αυτός εμπεριέχει.

Είναι γνωστό ότι δεν υπάρχει ομοιομορφία διαδικασιών προγραμματισμού στις διάφορες χώρες που ασκείται πολεοδομία. Οι όροι κεντρικός, συμμετοχικός, πλουραλιστικός, συνηγορικός, αυτοδιαχειριζόμενος κλπ. προγραμματισμός, εκφράζουν αυτήν την ποικιλία των μορφών κάτω από τις οποίες η πολεοδομική πρακτική παρουσιάζεται ή είναι δυνατό να παρουσιασθεί.

Μία ιστορική και κοινωνιολογική ανάλυση, πιστεύουμε ότι μπορεί να ερμηνεύσει τις επιλογές κάθε κοινωνικής τάξης που διαμορφώνει ή μετασχηματίζει ένα σύστημα προγραμματισμού στο ζήτημα της διαδικασίας. Άλλα δεν είναι αυτό το πρόβλημα που μας απασχολεί σ' αυτήν την ανάλυση. Εδώ θα πρέπει να εξακριβώσουμε τις ιδιαιτερότητες στην άσκηση της πολεοδομίας που επιβάλλει κάθε είδος διαδικασίας. Η διαφορά ανάμεσα σ' ένα κεντρικό και ένα συνηγορικό προγραμματισμό δεν βρίσκεται μόνο στο επίπεδο της δημοκρατίας που τα δύο οργανωτικά σχήματα περιέχουν. κύρια βρίσκεται στο είδος της πράξης και στα αποτελέσματα που εγγράφονται στη μία η στην άλλη διαδικασία.

Σε κάθε οργανωτικό σχήμα αντιστοιχεί μία διαφορετική δομή εξουσίας και κατ' επέκταση μία διαφορετική δυνατότητα ενσωμάτωσης της αβεβαιότητας. Οι αντιλήψεις του «ενός καλύτερου δρόμου» (*one best way*) συνήθως συνδυάζονται μ' ένα αυστηρά ιεραρχικό οργανωτικό σχήμα, ενώ ο κλονισμός των ειδώλων της απόλυτης λογικότητας, της λογικής αυστηρότητας και της μοναδικής ενότητας, σαν αδιάφευστα κριτήρια αποτελεσματικότητας εισάγει πιο ελαστικά σχήματα οργάνωσης. Ο Crozier αφήνει να εννοηθεί ότι οι πιο προχωρημένοι οργανισμοί αρχίζουν να υποκαθιστούν την έννοια του προγράμματος με αυτήν του επιχειρησιακού τρόπου εξασφαλίζοντας έτσι μία μεγαλύτερη ικανότητα ενσωμάτωσης ζωνών αβεβαιότητας στον οικονομικό λογισμό τους¹².

Εάν δεχθούμε την διαφοροποίηση των οργανωτικών σχημάτων στο επίπεδο της αποτελεσματικότητάς τους, κάτι που δύσκολα άλλωστε μπορούμε να απορρίψουμε εμπειρικά, τότε θα πρέπει να διερευνηθεί εξαντλητικά το συμβιβάσιμο ορισμένων σκοπών και μέσων, με ορισμένα σχήματα οργάνωσης. Μ' άλλα

λόγια θα πρέπει να διερευνηθεί η αντιστοιχία ανάμεσα στις δομές των λοιπών θεωρητικών αντικειμένων με τις μορφές της οργάνωσης της πολεοδομικής πρακτικής.

3. Αντί για συμπέρασμα

Στην αρχή αυτής της ανάλυσης ορίσαμε τον πολεοδομικό προγραμματισμό σαν την επέμβαση του πολιτικού συστήματος, του Κράτους ειδικότερα στην αστικοποίηση. Μέσω όμως της περιγραφής των θεωρητικών αντικειμένων γίνεται φανερό ότι πρόκειται για κρατικές παρεμβάσεις για τις οποίες διαμορφώνεται ένα ιδιαίτερο σύστημα, το οποίο μάλιστα προϋπάρχει της πράξης που παράγει.

Στο επίπεδο του περιεχομένου τώρα, ο πολεοδομικός προγραμματισμός βλέπουμε να καθορίζεται από τις τιμές που λαμβάνουν οι μεταβλητές που χαρακτηρίσαμε θεωρητικά αντικείμενα. Ο ίδιος καθορισμός (δηλ. της συγκεκριμένης μορφής των θεωρητικών αντικειμένων) ανάγει τον πολεοδομικό προγραμματισμό από σύστημα λήψης αποφάσεων (όπως υποστηρίζεται ότι είναι) σε πλήρως προσδιορισμένη κοινωνική δράση της οποίας το αντικείμενο, η προβληματική, οι στόχοι, τα μέσα, οι διαδικασίες και τα οργανωτικά σχήματα είναι δοσμένα.

Ετοι η λειτουργία του πολεοδομικού συστήματος γίνεται ουσιαστικά αναπαρανωγική, έχει δηλαδή τη δυνατότητα να παράγει κυκλικά μια πράξη της οποίας τα γενικά χαρακτηριστικά μένουν αναλλοίωτα. Οι επιλογές και οι αποφάσεις δεν διαμορφώνονται μέσα από μία εσωτερική δυναμική του συστήματος αλλά έρχονται σ' αυτό σαν εξωγενή στοιχεία. Ενώ μέσα σ' αυτό εμφανίζεται μία τυποποιηση των προβλημάτων για επιλυση και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται. Αυτή τη θέση δεν πρέπει να ερμηνευτεί σαν πλήρης αδυναμία παρουσίασης πρωτότυπων μορφών πολεοδομικής παρέμβασης. Η μη τυπική όμως πολεοδομική δράση θα πρέπει να αναχθεί στις πολιτικές, οικονομικές και ιδεολογικές παρεμβάσεις φορέων που βρίσκονται έξω από το τυπικό πολεοδομικό σχήμα. Εάν όμως κάθε πρωτότυπα στο επίπεδο των λύσεων και κάθε μεταβολή του τρόπου άσκησης του προγραμματισμού προϋποθέτει μία εξωτερική του πολεοδομικού προγραμματικού συστήματος δράση, δηλαδή ένα μετασχηματισμό στο επίπεδο των στοιχείων που ονομάσαμε βασικές μεταβλητές του, τότε αυτές οι μεταβλητές ουσιαστικά μετατρέπονται σε θεωρητικά του αντικείμενα καθώς εκλογικεύουν τουλάχιστο τις θεμελιώδεις σχέσεις οικοδόμησης της προγραμματικής πρακτικής.

Ακόμη γίνεται φανερό ότι αυτό που ονομάζουμε πολεοδομικός προγραμματισμός δεν είναι μία ενισία πρακτική αλλα αντιθέτα ένα σύνολο διακεκριμένων δομών δράσης κάθε μία εκ των οποίων ορίζεται από ένα συνδυασμό τιμών των θεωρητικών αντικειμένων. Αυτές οι δομές δράσης έχουν συγκεκριμένο εμπειρικό αντίκρυσμα, που παρουσιάζεται με τις μορφές των Διευθύνσεων Υπουργείων και Οργανισμών Κοινής Ωφελείας (ΟΑΘ, ΟΥΘ, ΟΑΠ).

Η οπτική που εκθέσαμε πάνω στον πολεοδομικό προγραμματισμό, ή πιο σωστά πάνω στις μονάδες που τον ασκούν, αναιρεί ταυτόχρονα και το ζήτημα της λήψης αποφάσεων και το ζήτημα της στρατηγικής. Επίσης διαμορφώνει μια διαφορετική θεωρητική γιλατφόρμα για την συζήτηση θεμάτων όπως ο ρόλος των πολεοδόμων, η συμμετοχή, ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης κλπ. Τέλος, ορίζει μία κατεύθυνση ανάλυσης της πολεοδομίας σαν ιστορικο-κοινωνικού φαινομένου απαιτώντας από κάθε απόπειρα ερμηνείας, την σύνδεση του ιστορικού πλαισίου με τις εκάστοτε συγκεκριμένες μορφές έκφρασης των θεωρητικών αντικειμένων του πολεοδομικού προγραμματικού συστήματος.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μάιος 1982

ΣημειώσεΙΣ

(1). Χαστάογλου Β., *Κοινωνικές Θεωρίες για τον Αστικό Χώρο*, Κριτική Ανάλυση, Εκδόσεις Παραπορητής, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 123.

(2) Το ακριβέστερο κείμενο του Μαρξ είναι: «Στην κοινωνική παραγωγή της ζωής τους οι άνθρωποι έρχονται σε σχέσεις καθορισμένες, αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, σε σχέσεις παραγωγικές που αντιστοιχούνε σε μια ορισμένη βαθμίδα που έχει φθάσει η ανάπτυξη των υλικών παραγωγικών τους δυνάμεων...». Μαρξ Κ., ανάπτυξη των υλικών παραγωγικών τους δυνάμεων...», Μαρξ Κ., *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, Αθήνα, Εκδοτική Εταιρία, 1927.

(3) Για τη διάκριση τυποκρατικών (normative) και θετικοτεκών (positive) εμπνειών της πολεοδομικής πρακτικής, βλ. Χαστάογλου Β., δη. παρ. σελ. 125, 126, 129 και A Reader in Planning Theory, Faludi A., (ed.), Pergamon Press, Oxford 1973, σελ. 4.

(4). Βλ. Lange O., *Οικονομομετρία*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, σελ. 265-297.

(5) Bl. Davidoff P and Reiner T., «A Choice Theory of Planning», στο A Reader in Planning Theory, όπ. παρ. σελ. 11.

(6). Ιδεολογικο-θεωρητικός σχηματισμός: Δομημένο σύνολο εννοιών και ιδεών που παρεμβαίνει σαν μέσο εργασίας μέσα σε μια καθορισμένη επιστημονική πρακτική. Bl. Castells M., Ipoli E., «Pratique Epistemologique et Sciences Sociales», *Theorie et Politique*, no 1, dec. 1973.

(7). Για μια εκτεταμένη περιγραφή των παραπάνω θεωριών βλ. Richardson H., *Περιφερειακή Οικονομική*, Αθήνα, Παπαζήσης 1972 (2 τόμοι).

(8) Για μια εισαγωγή στα αστικά υποδείγματα βλ. Foot D., *Operational Urban Models, an introduction*, Methuen, London and New York, 1981.

(9). Ο J. Friedmann απαντώντας στον A. Altshuler σχετικά με το ζήτημα του «συνολικού προγραμματισμού» γράφει: «Θα ορίσω τον προγραμματισμό σαν ένα τρόπο διαχείρισης των μη τυποποιημένων υποθέσεων της πόλης. Αυτή είναι μια γενική αντίληψη που συνειδητά επεκτείνει τους σκοπούς του αστικού προγραμματισμού πέρα από το σημερινό αντικείμενό του, δηλ. την διευθέτηση του φυσικού χώρου, σ' όλα τα θέματα για τα οποία η πόλη φέρει μία υπευθυνότητα. περιλαμβάνοντας:

1. Την οικονομική επέκταση, την πλήρη απασχόληση, την επάρκεια στην διαχείριση
2. Την κοινωνική ευημερία, το έγκλημα, την κοινωνική εγκληματικότητα, την φυλετική ένταξη
3. Την εκπαίδευση, πρόγραμμα και εξυπηρετήσεις

4. Την κατασκευή κατοικιών, την εξυγίανση, την συντήρηση της γειτονιάς
5. Τις δημόσιες μεταφορές
6. Τις εγκαταστάσεις υγείας και την δημόσια υγεία
7. Τα πολιτιστικά και αναψυχής προγράμματα και εξυπηρετήσεις
8. Τον έλεγχο των χρήσεων γης
9. Τον αστικό σχεδισμό»

Friedmann, J. «A Response to Altshuler: Comprehensive Planning as a Process», A Reader in Planning Theory, Faludi A. (ed.), Pergamon Press, 1973, σελ. 212.

(10). Για μια πιο αναλυτική περιγραφή του ουσιώματος φυσικού προγραμματισμού στην Ελλάδα, βλ. Λαγόπουλος Α.-Φ., *Το Σύστημα Προγραμματισμού στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ. 1980.

(11) Βλ. Poulantzas, N. *Les Classes Sociales dans le Capitalisme Aujourd'hui*, Editions du Seuil, Paris 1974, σελ. 96-100.

(12) Άλλα για μια πιο ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του ζητήματος των οργανωτικών σχημάτων και της γραφειοκρατίας, βλ. Crozier, M., *Le Phénomène Bureaucratique* Paris, Editions du Seuil, 1963.

Βιβλιογραφία

- Castells, M., Ipoli, E. (1973): «Pratique Epistemologique et Sciences Sociales», *Theorie et Politique*, no 1, Dec. 1973.
- Crozier, M. (1963): *Le Phénomène Bureaucratique*, Paris, Editions du Seuil.
- Davidoff, P., Reiner, T. (1973). «A Choise Theory of Planning», A Reader in Planning Theory, Faludi, A. (ed.), Pergamon Press.
- Foot, D. (1981): *Operational Urban Models: an intoduction*, London and New York, Methuen.
- Friedmann,J.(1973): «A Response to Altshuler: Comprehensive Planning as a Process», A Reader in Planning Theory, Faludi, A. (ed.), Pergamon Press.
- Λαγόπουλος, Α. -Φ. (1980): *Το Σύστημα Προγραμματισμού στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ.
- Lange, O. (1979): *Οικονομομετρία*, Αθήνα, εκδ. Νεφέλη.
- Μαρξ, K. (1927): *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, Αθήνα, Εκδοτική Εταιρία.
- Poulantzas, N. (1974): *Les Classes Sociales dans le Capitalisme Aujourd' hui*, Paris, Editions du Seuil.

Richardson, H. (1972): Περιφερειακή Οικονομική, Αθήνα,
Παπαζήσης.

Χαστάογλου, Β. (1982): *Κοινωνικές Θεωρίες για τον Αστικό
Χώρο*, Κριτική Ανάλυση, Θεσσαλονίκη Παραπορτής

Sommaire

Objects immédiats et objects théoriques de la planification urbaine

Nikos Komninos

La planification urbaine que nous connaissons aujourd' hui n' avait pas toujours le même contenu. Depuis les premières tentatives d' intervention du système politique aux agglomérations urbaines jusqu' aujourd' hui, se sont transformés le terrain, la philosophie et les moyens disponibles à l' intervention.

Bien que dans chaque phase d' évolution du système de la planification peut être distingué un objet dominant immédiat (habitat-infrastructure -programmes de développement), nous sommes obligés de noter un élargissement progressif de l' intervention, de l' espace physique vers des relations socio-économiques qui déterminent les caractéristiques de l' espace. Aujourd' hui, il est bien connu qu' il n' est plus possible de programmer la production de l' environnement urbain sans contrôler simultanément les activités urbaines, la rente foncière et la population.

La transformation de objets immédiats de la planification n' est pas dû uniquement à l' évolution des conceptions et des théories qui lui sont propres, mais surtout à la transformation du rôle social des institutions et de l' Etat particulièrement, et aux nécessités nouvelles qui se présentent au niveau de l' espace urbain en tant que conséquence inévitable de l' évolution du mode de production capitaliste.

Nous pouvons insister sur le fait que toute transformation au niveau des objets de la planification est liée à l' évolution des possibilités de gestion des rapports sociaux de production, de consommation et d' échange. L' extension du champ de la planification urbaine et la modification de ses objets immédiats

sont parallèles à la transformation des institutions de gestion et des possibilités d'action de structures extra-économiques dans la sphère économique.

Ce point de vue de la correspondance entre les objets directs de la planification et la cadre des rapports de production et de gestion nous permet de s'éloigner de conceptions qui sont à l'heure actuelle dominantes, comme celles de décision, de volontarisme et d'action libre, et qui sont profondément liées à la planification urbaine, et d'introduire dans la théorie la notion de la nécessité.

L'introduction de la notion de la nécessité dans la théorie de la planification présuppose la liaison des objets immédiats et de la nature de la planification aux possibilités données de gestion qui correspondent aux rapports sociaux de production. La description de cette liaison nous permettra de concevoir la planification urbaine en tant que pratique sociale déterminée qui attribue à la résolution de certains problèmes d'ordre économique et social.

Pour faire la liaison entre les objets et les résultats immédiats de la planification, et les interventions nécessaires de institutions et de l'Etat, nous développons le concept des objets théoriques de la planification. Il s'agit de l'ensemble de notions de base, de relations et de processus qui forment la planification. Les objets théoriques concrétisent la structure interne du système de la planification ainsi que les résultats et les champs de son action. Nous pouvons les appeler aussi variables fondamentales du système de la planification.

Dans les divers étapes d'évolution de la planification urbaine correspondent de formes diverses des objets théoriques. Ainsi les premiers plans de ville et les programmes contemporains de développement urbain ne se produisent pas à travers le même système de planification. Cette transformation se rationalise à travers la modification des objets théoriques.

Dans une première approche, comme objets théoriques ou variables fondamentales de la planification urbaine nous pouvons considérer:

- a. La notion et les mécanismes du développement de l'espace urbain.
- b. Les objectifs et les champs de l'intervention urbaine.
- c. Les moyens disponibles à l'intervention.
- d. Les processus et les structures organisatrices de la planification.

2

πολη και περιφερεια

εκδοση μελετων του χωρου

6.

Ταυτότητα και Αναπαράσταση της Περιφέρειας - L' identité et la Représentation de la Région ★ Περιφερειακός Προγραμματισμός και Οικονομικά Δεδομένα - Regional Planning and Economic Science ★ Αντικείμενα του Πολεοδομικού Προγραμματισμού - Objets de la Planification Urbaine ★ A Critique of Planning Models - Μια Κριτική των Μοντέλων Προγραμματισμού ★ Regional Crises and Steel in Europe - Περιφερειακές Κρίσεις και η Χαλυβουργία στην Ευρώπη

city and region
journal of spatial studies

παρατηρητής

